

ZUZANA LEHMANNOVÁ – ZBYNĚK DUBSKÝ

OBSE jako normotvorný aktér v regionálním řízení bezpečnosti – přístup k analýze¹

The text deals with a possibility to frame the qualitative analysis of the OSCE norm activity in broader discussion of creation effective system of regional and global governance in security. First, it analyses theoretical and methodological bases of global governance, role of recognition and complexity of security. Then, the study focuses on the identification of the appropriate approach to analyse of the OSCE as normative actor in the in regional security governance.

Key words: OSCE; methodological framework; qualitative analyse; security; global governance; system approach

Úvod

Organizace pro bezpečnost a spolupráci (OBSE) reprezentuje pokus vytváření základů regionálního řízení² bezpečnosti ve velmi širokém záběru vnímání evropského prostoru, který je spojen s asijským kontinentem a Severní Amerikou („od Vancouveru po Vladivostok“)³. V tomto ohledu se organizace stala regionálním bezpečnostním ujednáním dle hlavy VIII Charty OSN. Systém globálního řízení v oblasti bezpečnosti lze tedy charakterizovat jako systém *vertikálně členěný* na různé úrovně s respektem k principu subsidiarity.⁴ V případě eskalace konfliktů

¹ Článek byl zpracován v rámci projektu 32/16 „Noví aktéři jako zdroj globální transformace“ za podpory Interní grantové agentury VŠE v Praze.

² V článku je používán termín „řízení“ jako ekvivalent anglického termínu „governance“. Autoři vycházejí z českého překladu tohoto termínu na půdě OSN, kdy oficiálním překladem „The Commission on Global Governance“ je „Komise pro globální řízení“.

³ VAN HAM, P.: EU, NATO, OSCE, Interaction, Cooperation, and Confrontation. In: HAUSER, G. – KERNIC, F. (Eds.): *European Security in Transition*. Ashgate, Burlington 2006.

⁴ DUBSKÝ, Z.: Mezinárodní politický a bezpečnostní systém. In: CIHELKOVÁ, E., HNÁT, P., ŠTĚRBOVÁ, L., ZADRAŽILOVÁ, D.: *Governance v kontextu globalizované ekonomiky a společnosti*. Praha : Professional Publishing, 2014.

a vzniku násilí mají být právě regionální dohody hlavním a zásadním nástrojem vstupu do konfliktů s cílem deeskalace a jejich pokojného řešení. Násilný konflikt na Ukrajině přitom ukázal, že ani evropský prostor nemusí být ušetřen rychlého propuknutí násilí charakteristického vznikem války. Přes neschopnost zabránit eskalaci konfliktu a anexi Krymu se ukázalo, že OBSE byla schopna do deeskalace konfliktu nejen aktivně vstoupit,⁵ ale podílet se rovněž významným způsobem na hledání cest k postupnému řešení, přestože zatím neúspěšně. OBSE tak byla nejen fórem umožňujícím diskusi o konfliktu, ale rovněž vlastním nástrojem nenásilného vstupu do konfliktu a zároveň zprostředkovatelem a určitým garantem zklidnění konfliktu.⁶

Historické zkušenosti a snaha změnit praxi provádění evropské bezpečnosti jsou důvodem vzniku a udržení existence OBSE jako zcela unikátní bezpečnostní organizace. Základní rys, který zakládá specifičnost organizace, je dán zejména skutečností, že idea bezpečnosti a spolupráce vychází z tzv. helsinského procesu v době studené války. Ten ukázal *schopnost zahájit dialog a zahájit postupný proces zvýšení transparentnosti a důvěry a následně spolupráce i v bezpečnostních otázkách*.⁷ Proces se odehrával v regionální rovině a mezi aktéry, kteří se vzájemně považovali za nepřátele. Po konci studené války tento prvek zdánlivě vymizel, ale vzhledem k aktuálnímu vývoji se stává opět charakteristickým rysem fungování této organizace jako regionálního bezpečnostního uspořádání mezi „*ne-spojenci*“. Velmi heterogenní účastnická základna téměř zcela brání reformám a alespoň formálnímu posilování organizace v řízení bezpečnosti (je tedy považována za spíše organizaci s okrajovou funkcí ve srovnání s NATO a potenciálem EU). Na druhou stranu v případě vzniku války to byla právě OBSE a její unikátní povaha, která mohla být státy využita při hledání cest k deeskalaci.⁸ OBSE i nadále potvrzuje schopnost být regionální bezpečnostní strukturou, která není složena ze států, kteří jsou vůči sobě spojenci. V rámci krize na Ukrajině (zejména v souvislosti s anexí Krymu) navíc účastníci OBSE deklarují Rusko jako agresora.⁹

Aktivace OBSE může signalizovat, že v rámci OBSE se projeví *náznaky existence kultury*, která byla během 40 let helsinského procesu konstruována a která přitom ani nemusí být vědomě sdílena a v rozhodnutích reflektována jednotlivými aktéry.¹⁰ *Tato kultura v rámci OBSE může přitom být charakterizována postupnou fixací norem do textů*, které sice nejsou většinou právně závazné, ale jejich společné sdílení je činí všeobecně přijímanými. V rámci studie tedy *vychází-*

⁵ Nejvýznamnějšími příklady jsou vyslání pozorovatelských misí a role OBSE v rámci Trilaterální komise.

⁶ DUBSKÝ, Z.: Deeskalace války na Ukrajině a její řešení pomocí mezinárodních bezpečnostních organizací. *Vojenské rozhledy*, roč. 25 (57), č. 3, 2016, s. 3 – 20.

⁷ EVERS, F. – KAHL, M. – ZELLNER, W.: The Culture of Dialogue The OSCE Acquis 30 Years after Helsinki, CORE, Institute for Peace Research and Security Policy at the University of Hamburg (IFSH), 2005

⁸ KEMP, W.: Quiet Diplomacy in Action. The OSCE High Commissioner on National Minorities, The Hague. Kluwer Law International, 2001.

⁹ HISKI, H.: From Cooperative to Contested Europe? The Conflict in Ukraine as a Culmination of a Long-Term Crisis in EU–Russia Relations. *Journal of Contemporary European Studies*, 23:1, 2015.

¹⁰ DUBSKÝ, Z.: Bezpečnostní a strategická kultura OBSE. In: EICHLER, Jan, aj.: *Bezpečnostní a strategická kultura mezinárodních organizací a ČR*. Praha : Nakladatelství Oeconomica, 2013.

me z předpokladu, že systém sdílených norem mezi těmito aktéry determinuje dlouhodobě jejich chování a přispívá k transformaci anarchického systému. Obsah těchto norem je zásadní pro konstrukci přístupu organizace k bezpečnosti založené nejen na nesilovém řešení, ale přímo na odmítání síly a nátlakové diplomacie (acquis OBSE)¹¹. OBSE je v tomto ohledu reprezentantem komplexního pojetí bezpečnosti v rozvíjejícím se systému globálního řízení (aplikovaného na oblast bezpečnosti)¹².

Obecným konceptuálním rámcem statě je téma významu regionálních struktur řízení v procesu formování systému globálního řízení. Je současně i východiskem reflexe OBSE jako normotvorného aktéra na úrovni regionálního bezpečnostního řízení fungujícího v kontextu nehomogenního bezpečnostního prostředí a aktérů s různými bezpečnostními zájmy a rozdílným vnímáním bezpečnosti. Tedy za stavu, kdy nelze jasně identifikovat kontury bezpečnostního společenství a případně bezpečnostních komplexů na širších regionálních rovinách či v rovině globální.¹³ Na konkrétním příkladu OBSE mohou být analyzovány vnitřní předpoklady fungování regionální struktury řízení a její efektivnost z hlediska formování systému globálního řízení i v případě uznání této reality.

Toto je zásadním předpokladem, protože nehomogenní bezpečnostní prostředí ukazuje na silně anarchickou povahu systému (právě v oblasti bezpečnosti), kdy jednotlivé státy na jedné straně jsou schopny spolupráce a na straně druhé sami sebe mohou vnímat jako hrozby. Specifika OBSE jako regionální bezpečnostní organizace mezi „ne-spojenci“ je unikátním příkladem pro výzkum formování regionální úrovně řízení v rámci anarchického mezinárodního systému. Současně je to i otázka možností a omezení propojování mezi globální bezpečností, která má silně komplexní charakter a vyžaduje globální přístup a konsensus, a dominantně vojenskou bezpečností, jak je vnímána na úrovni států považovaných za prvky anarchického systému MV.

Cílem studie je odpověď na dvě základní otázky, které by měly být kladeny v souvislosti s výzkumem řízení bezpečnosti v aplikaci na OBSE:

1. Jaká jsou základní konceptuální, teoretická a metodologická východiska pro výzkum této specifické organizace ve vztahu k formování bezpečnostního globálního řízení?

2. Jakým způsobem lze definovat metodologický nástroj pro empirickou analýzu OBSE jako normotvorného aktéra v regionálním bezpečnostním řízení?

Odpověď na první otázku je hledána v první kapitole. Takto komplexně pojaté téma přitom zahrnuje tři dílčí vzájemně logicky propojené oblasti:

- Problematiku vazeb a propojování globální a regionální úrovně řízení.

¹¹ EVERS, F. – KAHL, M. – ZELLNER, W.: The Culture of Dialogue The OSCE Acquis 30 Years after Helsinki, CORE, Institute for Peace Research and Security Policy at the University of Hamburg (IFSH), 2005.

¹² KIRCHNER, E. J. – DOMINGUEZ, R.: The Security Governance of Regional Organisations. Oxon : Routledge, 2011; KIRCHNER, E. J. – SPERLING, J.: Global Security Governance: Competing Perceptions of Security in the Twenty-First Century. London : Routledge, 2007.

¹³ ADLER, E. – BARNETT, M.: Security Communities in Theoretical Perspective. In: ADLER, E. – BARNETT, M. (eds.) *Security Communities*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

- Problematiku formování regionálních struktur v kontextu anarchického systému mezinárodních vztahů.

- Problematiku konkrétní regionální struktury a jejích vnitřních mechanismů a výstupů.

Spojovníkem s druhou kapitolou je téma třetí (analýza konkrétní regionální institucionální struktury, tedy OBSE a jejích výstupů formou sdílených norem) řešená v kontextu a logických vazbách k oběma předchozím tématům.

Druhá kapitola se poté zaměří na hledání odpovědi na druhou výzkumnou otázku. Na základě představených konceptuálních, teoretických a metodologických východisek může být identifikován rámec pro analýzu vybraných dokumentů KBSE/OBSE se zohledněním vývoje v čase (pokud tyto dokumenty jsou komplementární a byly významněji inovovány). Důležitým předpokladem je přitom konstruktivistický přístup, neboť předpokládá zpětně vazebnou roli mezi strukturou a aktéry, interakci mezi aktéry definuje jako normotvornou a normy přetvářející, normativní systém jako zpětně determinující chování aktérů. Právě důraz na normativní systém je důležitým přemostěním a spojovníkem mezi rovinou výzkumu regionálního/globálního řízení bezpečnosti a výzkumu normotvorné role specifického aktéra – OBSE. Analýza obsahu dokumentů této organizace se jeví jako relevantní, protože je ji možné považovat za jednu z komplexních výzkumných technik (nejen v rámci pozitivistického modelu empirického výzkumu). V odpovědi na druhou otázku bude představen metodologický rámec, který může být následně využit pro empirickou analýzu dokumentů. Role OBSE jako normotvorného aktéra s rozvojem řízení bezpečnosti souvisí, protože problémem dneška není ani tak neexistence institucí v jednotlivých rovinách, ale spíše jejich institucionální design, nastavení rozhodovacích procedur a pravomocí a schopnost jednotlivých aktérů řídit se přijatými principy a normami. Nadále je zde vnímána nutnost dotvoření „vymahatelného“ systému globálního vládnutí v oblasti bezpečnosti, který by mohl „sloužit“ a zároveň „omezovat“ aktéry, ať se jedná o tradiční státní nebo sub-státní a nadstátní aktéry¹⁴.

1. Základní teoretické předpoklady a východiska

Obecné konceptuální východisko výzkumu role OBSE jako (normotvorného) aktéra v kontextu regionálního řízení bezpečnosti představuje systémový přístup, zejména: systémové pojetí globalizace a globálního řízení; systémové pojetí poznání a komplexní pojetí bezpečnosti. Konkrétní teoreticko-metodologické východisko pro analýzu v případě hodnocení OBSE jako

¹⁴ BAILES, A. J. K.: Introduction: Global security governance: a world of change and challenge, SIPRI Yearbook 2005: Armaments, Disarmament and International Security. Stockholm : SIPRI, 2005.

normotvorného aktéra představuje konstruktivistický přístup navazující na klasické teorie v sociologii (Berger, Luckmann)¹⁵ a v teorii mezinárodních vztahů (A. Wendt)¹⁶.

1.1 Obecné konceptuální východiska

1.1.1 Systémové pojetí globalizace a globálního řízení

Jedním z fundamentálních principů systémového pojetí globalizace a globálního řízení¹⁷ je studium zpětných vazeb mezi systémovými úrovněmi různého řádu. Z hlediska tématu vytváření řízení v oblasti bezpečnosti se jedná o systémové roviny globální, regionální a státní, studované z hlediska uspořádání mezinárodního společenství a mezinárodních vztahů. Systémové pojetí globalizace a globálního řízení umožňuje pochopení významu, který má formování jednotlivých úrovní řízení pro rovinu globální a naopak.

Systémový přístup vyžaduje studovat proces formování systému globálního řízení na dvou osách: vertikální a horizontální.¹⁸ Mezinárodní praxe reflektovala a zakotvila tento systémový předpoklad již v Chartě OSN. Obecně pak byl systémový koncept globálního řízení formulován v 90. letech ve zprávě Komise pro globální řízení.¹⁹ V této stati vycházíme z předpokladu, že globální horizontální rovina se nemůže plně rozvinout a efektivně fungovat bez rozvinutí dalších horizontálních rovin a jejich vzájemného vertikálního propojování. Z hlediska mezinárodních vztahů především roviny regionální a státní. To je základní podmínka vývoje globálního systému řízení.²⁰

Lze předpokládat, že proces „vyzrávání“ jednotlivých horizontálních rovin a vývoj vazeb mezi rovinami po vertikální ose bude dlouhodobým historickým procesem.²¹ Současně však

¹⁵ BERGER, P. L. – LUCKMANN, T.: *Social Construction of Reality. A Treatise in the sociology of Knowledge*. Garden City NY : Doubleday, 1966.

¹⁶ WENDT, A.: *Constructing International Politics. International Security*, 20 (1), 1995, s. 71 – 81 nebo WENDT, A.: *Social Theory of International Politics*. Cambridge : Cambridge University Press, 1999.

¹⁷ Podrobněji LEHMANNOVÁ, Z.: *Systems Approach. Theoretical and Methodological Principles: Focus on Globalization. Working Papers*, Vol. II., No. 18. Praha: Oeconomica, 2008 a LEHMANNOVÁ, Z. a kol.: *Formování globálního řádu? Globalizace a global governance*. Praha : Oeconomica, 2010, kap. 1.

¹⁸ LEHMANNOVÁ Z.: Globální řád a globalizace. In: Cihelková, E. a kol.: *Měnič se uspořádání světa a nové formy vládnutí*. Praha : Oeconomica, 2011, str. 37 – 42.

¹⁹ „Globální řízení je široký, dynamický, komplexní proces interaktivního rozhodování, který se neustále vyvíjí a reaguje na měnící se okolnosti. Ačkoli je nezbytné, aby řízení reagovalo na specifické požadavky různých problémových oblastí, k otázkám lidského přežití a prosperity musí zaujmout celistvý postoj. Při vědomí systémové povahy těchto otázek musí v souvislosti s nimi podporovat systémové přístupy. Efektivní globální rozhodování tedy musí ovlivňovat rozhodnutí přijímaná na místní, národní a regionální úrovni a stavět na nich – a využívat na mnoha rovinách schopností a zdrojů celé řady lidí a institucí. Musí vytvářet partnerství – sítě institucí a procesů...“ (*Naše globální sousedství. Zpráva komise pro globální řízení*. Praha : Rada pro mezinárodní vztahy, 1995).

²⁰ Pojem globální systém řízení chápeme ve smyslu integrovaného, komplexního systému rozhodování na všech úrovních (globální, regionální, státní, příp. lokální), které fungují ve vzájemných zpětných vazbách.

²¹ BUZAN, B., LITTLE, R.: *International Systems in World History. Remaking the Study of International Relations*. Oxford, New York : Oxford University Press, 2000.

lze očekávat, že v podmínkách silící dynamiky globalizace, globálních problémů a hrozeb a jejich systémového propojení bude zesilovat i dynamika vývoje a tím i význam těchto zpětných vazeb, zejména mezi globálními a regionálními strukturami řízení. Silná dynamika globalizace vede k zesilování vzájemné závislosti států, lze tedy předpokládat, že budou zesilovat procesy regionalizace nejen v oblasti ekonomické, ale postupně i politické a bezpečnostní, i když s nižší dynamikou, ne-rovnoměrněji a konfliktněji. S tím bude narůstat i význam regionální úrovně řízení a zpětné vazby mezi regionální a globální úrovní řízení. Z tohoto předpokladu pak vyplývá, že z hlediska vývoje a efektivnosti systému globálního řízení bude v následujícím historickém období pro mezinárodní společenství stěžejním úkolem budování této zpětné vazby. V tomto ohledu je OBSE jako projev regionalizace bezpečnosti konfrontován se skutečností, že v daném regionu působí několik dalších regionálních bezpečnostních organizací odlišujících se nejen odlišnou členskou základnou, ale rovněž povahou sdílených závazků (důležité to je zejména s ohledem na NATO a EU).²² To ovšem nic nemění na skutečnosti, že u OBSE mohou být sledovány procesy v rámci regionálních struktur, které jsou důležité pro efektivní fungování a relativní stabilitu regionálních struktur a tím i pro fungování zpětné vazby mezi regionální a globální rovinou. Mají tedy význam pro rozvíjení systému globálního řízení po vertikální ose.

1.1.2. Systémové pojetí poznání

Je možné vycházet z předpokladu, že řízení je na všech úrovních definováno aspektem cílevědomosti a uplatněním vysoké míry poznání v procesech organizace (sebeorganizace) sociálních systémů a struktur. Ze systémového hlediska je poznání obecně definováno jako autopoietický proces²³. Pro sociální realitu byl tento koncept rozpracován v obecné koncepci sociálních systémů²⁴ a konkrétněji sociálním konstruktivismem²⁵. V 90. letech pak tyto podněty využil v teorii mezinárodních vztahů A. Wendt²⁶ a další badatelé. Systémové pojetí chápe lidské poznání jako proces vzájemného vztahu a vzájemného utváření lidské sociokulturní reality a jí relevantního prostředí, jako základní mechanismus sebeorganizace a sebeutváření lidské reality. Tím má základní roli v procesu neustálé proměny uspořádání lidské reality ve směru zvyšování její komplexity. Je důležitým mechanismem evoluce socio-kulturní reality.

²² VAN HAM, P.: EU, NATO, OSCE, Interaction, Cooperation, and Confrontation. In: HAUSER, G. – KERNIC, F. (Eds.): *European Security in Transition*. Ashgate, Burlington 2006.

²³ Ze systémového hlediska zahrnuje lidské poznání nejen cílevědomou reflexi, ale i následnou reakci tj. cílevědomou aktivitu mající charakter přetváření a sebeutváření (podrobněji např. Maturana, H., Varela, F.: *Autopoiesis and Cognition*. Dordrecht NL : D. Reidel, 1980).

²⁴ LUHMANN, N.: *Sociální systémy: Nárys obecné teorie*. Brno : CDK, 2006.

²⁵ BERGER, P. L., LUCKMANN, T.: *Social Construction of Reality. A Treatise in the sociology of Knowledge*. Garden City NY : Doubleday, 1966.

²⁶ WENDT, A.: Constructing International Politics. *International Security*, 20 (1), 1995, s. 71 – 81 nebo WENDT, A.: *Social Theory of International Politics*. Cambridge : Cambridge University Press, 1999.

Takto definovaná kategorie poznání umožňuje pochopit zásadní roli komunikace a informace pro lidská společenství (sociokulturní systémy), pro které jsou vnitřní a vnější toky informací základním předpokladem existence a rozvoje. Pokud definujeme řízení z hlediska poznání, reflektujeme ji jako struktury organizačních principů (především institucionální a normativní struktury), které jsou sociálně cílevědomě vytvářeny na základě cílevědomého poznání s vysokou mírou cílevědomé komunikace (vědomá sociální reflexe s vědomým cílem zásahu do sociální reality).

Při konkretizaci systémového konceptu poznání a jeho autopoietické role na oblast mezinárodních vztahů (přesněji mezinárodních bezpečnostních vztahů) se jedná o problematiku utváření tohoto prostředí prostřednictvím vědomé reflexe s cílevědomým záměrem zasáhnout do sociální reality, tj. do stávajícího uspořádání mezinárodní (mezinárodně bezpečnostní) oblasti. Řešení této otázky zahrnuje:

Problematiku specifického charakteru reflexe v mezinárodní (bezpečnostní) oblasti, jeho determinanty a historický kontext.

Problematiku vazeb mezi jednotkami uvnitř tohoto prostředí (státy a další aktéři mezinárodních vztahů), problematiku procesů jejich vzájemné komunikace, otázky specifiky vzájemných interpretací mezi jednotkami tohoto prostředí i jejich sebe-interpretace, dále i problém kulturně historické paměti každé z jednotek, v éře globalizace také i lidstva jako celku.

Problematiku možností a mezí cílevědomého vytváření a přetváření sociálního (mezinárodního) uspořádání, tj. cílevědomé formulace organizačních principů, hodnot, norem a institucí v určité konkrétní etapě dějin.

Problematiku kulturních determinant. Velmi zásadním problémem je v této souvislosti zejména kulturně-hodnotový a mravní aspekt rozhodování a řízení a jeho sepětí s uplatňováním sociální role poznání, zejména pak vědy.

V etapě globalizace je proces cílevědomého utváření (včetně systému MV) o to složitější (a riskantnější), protože se nejedná pouze o změnu dílčího uspořádání jedné nebo pouze několika oblastí sociální reality. V tomto historickém období probíhá změna uspořádání jakékoli oblasti sociální reality v rámci kvalitativní změny historického typu řádu této reality jako celku.²⁷

Z tohoto hlediska chápeme globální řízení jako cílevědomě budovaný mechanismus sebe-organizace a sebe-utváření lidské reality v globálním rozměru. To platí i pro jeho jednotlivé prvky všech úrovní, tedy i OBSE. Proces formování systému globálního řízení současně představuje formování kvalitativně vyšší úrovně sebe-organizace a sebe-utváření lidského společenství, která předpokládá i kvalitativně vyšší míru komplexnosti komunikace a konceptualizace. Funkčnost globálního řízení bude také předpokládat prosazování společných principů a tím i konsensus kulturně odlišných oblastí, regionů a států (národů, etnických skupin) atd. Význam kulturních determinant a potřeba jejich zvládnutí teorií i praxí bude narůstat s vyzářováním horizontálních rovin

²⁷ Podrobněji LEHMANNOVÁ, Z. a kol.: *Formování globálního řádu? Globalizace a global governance*. Praha : Oeconomica, 2010, s. 56 – 58.

i zpětných vazeb mezi těmito rovinami v rámci globálního systému řízení. OBSE vzhledem ke skutečnosti, že jejími účastníky je 57 států severní polokoule, může být příkladem organizace, kde dochází k bezpečnostní kooperaci právě kulturně odlišných sub-regionů.

1.1.3. Komplexní pojetí bezpečnosti

Z obecného hlediska jsou téma poznání a téma bezpečnosti velmi úzce spjaté, protože cílevědomé poznávání prostředí a cílevědomá reakce na změny jsou základním mechanismem lidského přežití jako biologického druhu. Poznání je naším základním nástrojem přežití. Zabezpečení existence a vyloučení ohrožení je smyslem lidské snahy o přežití, tedy i cílem poznání. Historicky (evolučně) je základním stimulem rozvoje lidského poznání.

Bezpečnost je aspektem přežití lidského druhu a snaha o její zajištění je základním aspektem adaptační strategie našeho druhu, a to jak biologické, tak i kulturní²⁸. Z tohoto obecného socio-kulturního vymezení přímo vyplývá široký koncept bezpečnosti, jak byl v teorii mezinárodních vztahů vydefinován *Kodaňskou školou*²⁹. Bezpečnost je aspektem každé oblasti lidské skutečnosti, komplexně prostupuje celou socio-kulturní realitu. Týká se sociálních jednotek všech úrovní: lidstva jako celku, širších lidských společenství, sociálních skupin, jedinců. Z hlediska oblasti bezpečnosti se jedná o cílevědomé poznání a praktické úsilí zajistit bezpečí, tj. vyloučit ohrožení jednotek, substruktur i celků, tj. jedinců, sociálních a etnických skupin, států. V etapě globalizace se tento úkol týká i vyšších (nadstátních) útvarů a lidstva jako celku.

Posuzujeme-li globální řízení jako systém, pak je pochopení komplexního pojetí bezpečnosti zásadní. V situaci sílící a zrychlující se globalizace zesiluje i systémové propojení globálních hrozeb všech typů. V tomto kontextu je pak možné zkoumat každou specifickou oblast včetně vojenské bezpečnosti ve vazbě s ostatními oblastmi. Praxe i teorie přijala toto pojetí od 90. let právě v reakci na rostoucí komplexní charakter globálních problémů, které lidstvo ohrožují. Z hlediska studia i praktického uplatňování a rozvíjení globálního řízení bezpečnosti je tento přístup nezastupitelný. Přístup je uplatnitelný právě při studiu OBSE jako organizace, která není zaměřena především k otázkám vojenské bezpečnosti, ale bezpečnost je pojímána komplexně a zdůrazněn je aspekt spolupráce nikoliv odstrašení.

Řízení globální bezpečnosti může být vnímáno jako komplexní proces rozhodování v systému institucí, norem, práva a politik v oblasti globální bezpečnosti za účelem konstituování a ovlivňování vztahů mezi jednotlivými aktéry v souladu se zachováním globální bezpečnosti. Řízení globální bezpečnosti předpokládá rozvoj řízení na všech horizontálních rovinách a rostoucí komplexitu zpětných vazeb po vertikální ose, tj. mezi globální, regionální a státní rovinou.

²⁸ Pojem kulturně adaptační strategie znamená cílevědomé přetváření prostředí a vytváření a rozvíjení mechanismů pro přežití lidského druhu, sociokulturních celků, lidských skupin i jednotlivců.

²⁹ Viz např. BUZAN, B. – WAEVER, J. – WILDE, J.: *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*. Brno : Centrum strategických studií, 2005.

Globální rovina je v současné době stále centrována kolem základní struktury OSN, neznamená však vytváření centralizovaného bezpečnostního systému, ale je do značné míry fragmentována a závislá na komplexu bezpečnostních struktur na regionální a státní rovině.

1.2 Konkrétní teoreticko-metodologické východisko analýzy OBSE

Z hlediska systémového přístupu je východiskem pro pochopení fungování sociální struktury problém vzájemné interakce a komunikace. Vhodnou bází pro rozpracování těchto otázek je přístup sociálního konstruktivismu, později aplikovaný v teorii mezinárodních vztahů Onufem³⁰ a Wendtem³¹. Z hlediska výzkumu role OBSE jsou v rámci klasického konstruktivismu rozpracovávány dvě otázky. Za prvé to je otázka vzájemné zpětné vazby mezi strukturou a aktéry: „aktéři a struktury jsou na sobě závislé a vzájemně se ovlivňují“³². Druhou otázkou je role sociálních norem a identity v mezinárodních vztazích.

Pochopení fungování mezinárodní bezpečnostní organizace, a tím i zobecnění této konkrétní zkušenosti, vyžaduje analýzu této opakující se zpětné vazby především pak:

pochopení její vnitřní komplexnosti a multidimenzionálnosti (interagují všichni členové, každý s každým i celá struktura atd.);

pochopení historického kontextu a jeho proměn, v jehož rámci interakce probíhá, a toho jak tyto změny interakci ovlivňují;

pochopení kulturních, historických, bezpečnostních atd. determinant jednání jednotek systému, tj. např. jednotlivých států.

Unikátní historická zkušenost OBSE se jeví jako vhodný příklad, jehož analýza není primárně důležitá pro případné zobecnění získaných výsledků, ale spíše jako hledání určitých charakteristik, které mohou být vědomým vodítkem pro cílené vytváření bezpečnostního globálního řízení při vědomí objektivních asymetrií a rozdílných determinant jednání jejích účastnických států. Podle klasické realistické tradice je přitom dlouhodobé fungování nadstátní struktury nereálné, protože státy jako samostatné jednotky přirozeně reprodukují anarchický systém a prosazují svůj bezpečnostní zájem. Platnost této teze je však dnes komplikována dynamicky sílící globalizací, která zvyšuje vzájemnou závislost států.

Při analýze je také třeba zohlednit další důležitý moment, a to je aktivní role reflexe a její vliv na formování praxe. Bezpečnost byla definována jako existenční potřeba nejen států, skupin a jednotlivců, ale v etapě globalizace i lidstva jako celku. Na globální úrovni praxe i teorie dnes již

³⁰ ONUF, N. G.: *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*. Columbia: University of South Carolina Press, 1989

³¹ WENDT, A.: The Agent – Structure Problem in International Relations Theory. *International Organizations*, Vol. 41, No. 3, 1987.

³² Ibid., s. 338.

reflektují a explicitně formulují (definují) faktory ohrožující individuální a skupinovou bezpečnost a také systémovou vazbu jednotlivých typů globálních hrozeb, a tím i sektorů bezpečnosti. Je však toto poznání natolik silným faktorem, aby aktivně ovlivňovalo chování aktérů, posilovalo nadstátní normativní systémy a také zpětnou vazbu normativních systémů na vertikální ose?

Konstruktivistický přístup (v interpretaci Onufa a Wendta) předpokládá zpětně vazebnou roli mezi strukturou a aktéry, interakci mezi aktéry definuje jako normotvornou a normy přetvářející, normativní systém jako zpětně determinující chování aktérů. Pokud vycházíme z tohoto předpokladu, zajímá nás jak silný vliv má vzájemná interakce struktury a aktérů i aktérů navzájem, jak struktura interakcí a s ní spjatá komunikační síť interakcí ovlivňují identitu aktérů a jak tato komplexní zpětná vazba ovlivňuje stabilitu struktury a tím i instituce.

Důležitým je kritický přístup Alexandra Wendta vůči neorealismu, který státům přikládá neměnnou identitu a v podstatě nepřipouští, že identita státu se může měnit působením mezinárodní struktury. A. Wendt naopak rozvíjí nový koncept kultury anarchického systému mezinárodních vztahů, který je charakterizován představami společenství států a který obecně definuje vztah jednoho státu k druhému.³³ Státy jsou proto schopné díky vzájemným interakcím rozvíjet určité modely spolupráce odstraňující nedůvěru a případné konflikty mezi aktéry mezinárodních vztahů. *Kultura anarchie přitom prochází určitým vývojem* směrem k momentu, kdy se státy vzdávají síly při řešení vzájemných konfliktů. Je zřejmé, že OBSE v tomto ohledu může být projevem tohoto vývoje.

Teorie A. Wendta týkající se kultury anarchie je tedy užitečným nástrojem pro studium transformace uspořádání mezinárodních bezpečnostních vztahů. V současné době probíhá dynamická proměna uspořádání sociální reality včetně mezinárodního systému, kterou Wendt uvažoval v souvislosti s proměnou kultury anarchie a časově ji zasadil na začátek 21. století. Z hlediska tématu nás v souvislosti s proměnou uspořádání mezinárodní reality především zajímají otázky:

Mohou efektivně a dlouhodobě fungovat nadnárodní institucionální struktury a systémy norm v oblasti bezpečnosti?

Je v bezpečnostní oblasti zafixovaný anarchický systém přirozeně vázaný na stát jako svoji základní jednotku (realismus) nebo je v kontextu globalizace možný, existuje a sílí funkční institucionálně normativní rámec, který chování států ovlivňuje a tím i dává možnost vývoji a fungování nadstátních, regionálních institucionálně-normativních struktur, regionální rovině řízení?

Může se v bezpečnostní oblasti proměňovat identita států pod vlivem vzájemných interakcí a jejich normotvorného působení?

Jak silná je role reflexe v tomto procesu: Teorie i světové mezinárodní společenství akceptují široké pojetí bezpečnosti, jehož podstatou je pochopení provázanosti bezpečnostních hrozeb v globálním a tím i regionálním měřítku? Promítá se toto poznání v chování států v rámci MO?

Odpověď na uvedené otázky si vyžaduje zahrnutí hlediska času do analýzy. Není tedy v případě OBSE (a její předchůdkyně KBSE) důležité pouze zkoumat, zda existuje struktura s pravidly

³³ WENDT, A.: *Social Theory of International Politics*. Cambridge : Cambridge University Press, 1999.

chování, ale zda přežívá i v případě, že dochází ke zpochybnění a oslabení norem. To lze v případě OBSE studovat zejména s ohledem na její takzvanou krizi počátkem 21. století a zejména existující nové násilné konflikty v prostoru OBSE a „neschopnost“ OBSE na ně adekvátně reagovat. Schopnost přežít je dána adaptační schopností organizace, tedy potenciálem reformy nebo změnami sdílených norem. Právě oblast sdílených norem chování vyjádřených a materializovaných v jednotlivých dokumentech se jeví být vhodným metodologickým přístupem k hledání odpovědi na uvedené otázky. V případě analýzy OBSE lze přitom předpokládat, že i přes existenci *acquis* je anarchický systém silně fixován její čistě mezivládní povahou, důrazem na suverenitu státu a jeho roli v bezpečnosti projevujícím se v absolutní dominanci role konsensu a odmítnutím možnosti nátlaku v případě, že stát dané normy porušuje. Dokumenty OBSE kodifikací norem bezpečnosti určují její vnímání a pojetí sdílené účastnickými státy OBSE. Toto pojetí bezpečnosti je mimo jiné reflexí předchozích zkušeností vývoje a může mít zpětný vliv na tvorbu identity účastnických států OBSE.

Z metodologického hlediska tedy analýza OBSE v komplexu vyvážení globálního řízení vyžaduje:

Vymezení obecných teoreticko-metodologických východisek, která umožní regionální strukturu řízení reflektovat v širším kontextu globálního řízení.

Vymezení teoreticko-metodologického přístupu k analýze z hlediska teorie MV.

Zvolení efektivní metody empirické analýzy OBSE jako prvku regionálního bezpečnostního řízení s vnitřní normotvornou funkcí, vycházející ze specifické bezpečnostní kultury³⁴. Tato normotvorná funkce a výstupy OBSE formou tzv. *acquis* OBSE jsou přitom projevem této kultury.

Schopnost vytvářet bezpečnostní kulturu v rámci organizace, která v sobě zahrnuje státy v nespojeneckých vazbách, a schopnost kodifikace sdílených závazků v rámci OBSE může být poté vodítkem pro jiné regionální bezpečnostní organizace (šíření v horizontální rovině) a rovněž pro formování vztahu globální a regionální roviny v procesu formování systému globálního řízení (vertikální rovina).

2. Přístup k analýze OBSE jako normotvorného aktéra v regionálním řízení bezpečnosti

2.1 Metodologický přístup k analýze kvalitativních dat

Role OBSE jako normotvorného aktéra je spojena se skutečností, že organizaci lze chápat jako za zvláštní případ institucionalizovaného kontinuálního bezpečnostního dialogu a spolupráce.³⁵ Kontinuální dialog je pro reflexi v rámci vytváření a modifikace řízení v oblasti bezpečnosti

³⁴ Jednotlivé bezpečnostní organizace podobně jako státy mohou rozvíjet svoji bezpečnostní, stejně jako strategickou kulturu. Text se přitom definicí strategické kultury ani její identifikací nezabývá, pouze považuje za zásadní tvrzení, že podoba *acquis* OBSE je projevem existence této kultury a lze na základě jednotlivých závazků tuto kulturu studovat.

³⁵ SOLVEIG, R. – ZELLNER, W.: Ein neues Helsinki für die OSZE? Chancen für eine Wiederbelebung des europäischen

zásadní.³⁶ Jedná se rovněž o dialog o definování pravidel a principů a jejich naplňování či porušování.

Zhodnocení OBSE jako normotvorného aktéra musí přitom vycházet z analýzy obsahu zásadních textů umožňující charakteristiku bezpečnostní identity organizace. Dokumenty přijímané účastnickými státy OBSE identifikují nejen základní znaky kultury organizace, ale rovněž její specifickou roli v regionálním řízení bezpečnosti (budou následně rozčleněny do základních kategorií). Analýza dokumentů ovšem rovněž musí zohlednit vývoj v čase, kdy se ukáže, zda závazky v dokumentech zůstávají shodné, nebo jsou významněji inovovány. Analýza se proto nemůže vztahovat pouze na OBSE, ale je nutné zohlednit kontinuitu helsinského procesu a zohlednit rovněž dokumenty Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE). Tento přístup lze podřadit pod metodu obsahové analýzy.³⁷ Jedná se však o široký a nejasně vymezený přístup, který by měl být dále zúžen. Hsieh a Shannon rozlišují různé typy obsahové analýzy, kdy jako nejvhodnější přístup k hodnocení textů OBSE se může jevit sumativní obsahová analýza, která se více zaměřuje na použití slov a jejich identifikaci za účelem „porozumět kontextuálnímu použití slov nebo obsahu“³⁸. Kromě obsahu je tedy rovněž kladen důraz na kontext, na druhou stranu zahrnuje částečně rovněž kvantitativní výzkum. Metoda zahrnující kontext je velmi blízká dnes opět více využívanému přístupu, který se opírá o hermeneutickou tradici. Hermeneutická obsahová analýza klade významný důraz na význam a pochopení textu v jeho socio-historickém kontextu.³⁹ Jedná se o interpretativní tradici přítomnou ve společenských vědách od jejich vzniku, předpokládající hluboké porozumění materiálu, kdy důraz je kladen na uvědomování si vzájemného propojení „faktu“ a „hodnoty“ a na hledání významu uvnitř materiálu v kontextu, v němž vznikl⁴⁰. Tento přístup je vhodný při studiu dokumentů zvláště zásadního významu, kdy je dokonalé pochopení klíčové. J. Kronick ovšem upozorňuje na určité předpoklady při použití metodologie interpretace textu. Zejména je nutné chápat text z jeho vlastního kontextu, a nikoliv z kontextu výzkumníka. Navíc je zřejmé, že jednotlivým částem může výzkumník porozumět pouze ve vztahu k celku a celek může být pochopen pouze ze znalosti jeho částí.⁴¹

Při studiu dokumentů je tedy v tomto případě vhodnější aplikovat *kvalitativní přístup*, umožňující využívat menší objem textového materiálu (s předpokladem, že spíše nedochází k drama-

Sicherheitsdialogs. *SWP-Aktuell*, 2008, s. 3.

³⁶ Výsledkem takto cíleného dialogu mělo být především „formování takového mezinárodního prostředí, v němž by se všichni účastníci cítili bezpečni, nebo alespoň aby neměli pocit ohrožení“ LEŠKA, V.: *KBSE/OBSE, Minulost, přítomnost, perspektivy*. Karolinum, ÚMV, Praha 1997.

³⁷ HSIEH, H.-F. – SHANNON, S. E.: Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 2005, s. 1277 – 1288.

³⁸ *Ibid.*, s. 1283.

³⁹ BHATTACHERJEE, A.: Qualitative Analysis. In: BHATTACHERJEE, A.: *Social Science Research: Principles, Methods and Practises*. Textbooks Collection. Book 3, 2012, str. 113 – 117.

⁴⁰ KRONICK, J., C.: Alternativní metodologie pro analýzu kvalitativních dat, *Sociologický časopis*, XXXIII, 1/1997, str. 59-60 (Přeložili Iva Křížová a Ladislav Rabušic)

⁴¹ KRONICK, J., C.: Alternativní metodologie pro analýzu kvalitativních dat, *Sociologický časopis*, XXXIII, 1/1997, str. 61 (Přeložili Iva Křížová a Ladislav Rabušic)

tickým změnám v případech přijímaných závazků v oblasti bezpečnosti). V rámci analýzy je nutné zabývat se pouze charakteristikami přítomnými inherentně v textu v podobě manifestovaného obsahu, ale je rovněž nutné tyto charakteristiky posuzovat v socio-historickém kontextu. Analýza se poté může zaměřit nejen na manifestovaný, ale částečně rovněž latentní obsah komunikovaného materiálu.⁴² Vybraný přístup umožňuje interpretovat zkoumané texty na základě předem *identifikovaných kategorií*. Zároveň ovšem musí být dopředu vybrány *vhodné dokumenty*, jejich texty budou analyzovány, a omezena tak skupina dokumentů pro analýzu.

2.2. Identifikace kategorií a výběr dokumentů

Vzhledem ke komplexnosti a rozsahu acquis OBSE musí být analýza provedena na základě předem vybraných kategorií vztahujících se výhradně k pojetí bezpečnosti sdílené v této organizaci. To není v rozporu s komplexním pojetím bezpečnosti, ale není možné zabývat se všemi oblastmi acquis OBSE. Z hlediska pojetí bezpečnosti ze strany OBSE lze identifikovat pět kategorií:

- vnímání bezpečnosti (komplexita bezpečnosti),
- povaha sdílení závazků a jejich závaznost,
- vnímání suverenity států (ve vztahu k bezpečnosti),
- způsob zajištění bezpečnosti (negativní versus pozitivní bezpečnost),
- spolupráce s ostatními aktéry (ať už státy nebo organizacemi).

Tyto kategorie jsou důležité pro charakteristiku normotvorné úlohy OBSE při vytváření kontur regionálního řízení bezpečnosti. OBSE se zde projevuje jako bezpečnostní společenství⁴³ sui generis vytvářené mezi ne-spojenci. Dané charakteristiky mohou být vnímány jako komplementární a do určité míry se překrývající, přičemž kategorie první, vztažená ke komplexitě bezpečnosti, může být i vzhledem k teoretickým východiskům považována za zásadní.⁴⁴ Hodnocení obsahu textů v rámci těchto kategorií umožní identifikovat roli OBSE nejen v regionálním řízení bezpečnosti.

Zhodnocení normotvorné role podle kategorií by mělo probíhat zejména na základě analýzy hlavních dokumentů této organizace přijímaných v rámci summitů nebo ministerských rad. Může se jednat o základní komplexní programové dokumenty přijímané summity. Za nejvýznamnější politické normotvorné dokumenty jsou v tomto ohledu považovány Závěrečný akt KBSE z roku 1975 (ZA), Charta pro novou Evropu z pařížského summitu z roku

⁴² KRIPPENDORFF, K. H.: *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*, Sage Publishing, 2003, xvii

⁴³ VÄYRYNEN, R.: *Stable Peace through Security Communities? Steps Towards Theory-Building*. In: KACOWICZ, A. M.: *Stable Peace among Nations*. Rowman & Littlefield, 2000

⁴⁴ BUZAN, B. – WAEVER, J. – WILDE, J.: *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*. Brno : Centrum strategických studií, 2005

1990 (Charta 1990) a Charta pro evropskou bezpečnost z roku 1999 (Charta 1999). První dva jsou dodnes platným východiskem pro rozvoj normativní báze. Charta pro evropskou bezpečnost v rámci projednávání získala spíše charakter aktualizovaného a rozvinutého operačního manuálu pro existující instituce, aktivity a implementaci již přijatých pravidel k předchozím dvěma dokumentům. Dále by měl být analyzován obsah dalších dokumentů vztahujících se k regionálnímu řízení bezpečnosti pod hlavičkou OBSE. Důraz bude kladen zejména na dokumenty vztahující se k tzv. politicko-vojenské dimenzi OBSE. V politicko-vojenské dimenzi vypracovala OBSE celou řadu významných dokumentů vztahujících se ke kontrole zbrojení, opatření k posílení důvěry a bezpečnosti a částečně i řízení a kontroly bezpečnostního sektoru. Jsou to zejména Kodex chování v oblasti vojensko-politických aspektů bezpečnosti z roku 1994 a Vídeňský dokument o opatřeních k posílení důvěry a bezpečnosti z roku 2011. Dále je možné v politicko-bezpečnostní oblasti zmínit tematicky specificky zaměřené dokumenty jako Dokument OBSE k ručním a lehkým zbraním, Transfer konvenčních zbraní, Globální výměna vojenských informací, Charta OBSE o prevenci a boji proti terorismu nebo Strategie OBSE k oslovení hrozeb bezpečnosti a stability ve 21. století. Pro analýzu by měly být využity další dokumenty, které jsou pro přehlednost představeny v tabulce. Zvláštním a nejvýznamnějším příkladem usměrňování procesu kontroly zbrojení a odzbrojení a upevňování důvěry a bezpečnosti, tentokrát závazným, je Smlouva o konvenčních ozbrojených silách v Evropě fungující pod deštníkem OBSE, sdružujícím 30 států. Z hlediska zvýšení transparentnosti a předvídatelnosti jednotlivých států v oblasti vojenství je rovněž důležitá Smlouva o otevřeném nebi. Tato smlouva i její režim opět patří pod deštník OBSE a zahrnuje 34 účastnických států OBSE. Všechny dokumenty představují společné závazky, přičemž „nabízejí zatím nejpodrobnější katalog evropských hodnot“.⁴⁵

Studovaný materiál, v našem případě profilové dokumenty jako materializované výstupy definující *acquis* OBSE, bude tedy analyzován a interpretován pomocí klasifikace a zhodnocení klíčových částí a témat na základě stanovených kategorií. Cílem je zjistit jejich význam a jejich pravděpodobný efekt. Interpretace zkoumaného textu na základě předem identifikovaných kategorií si vyžaduje omezení subjektivního pohledu. Hirsh proto například rozlišuje mezi významem textu (*meaning*) a signifikancí (*significance*) textu.⁴⁶ Zatímco význam je přímo zahrnut v textu, signifikance odkazuje na důležitost nebo účinek textu pro čtenáře. Vlastním účelem analýzy textu je přitom postihnout význam, nikoliv jeho signifikanci.

⁴⁵ GYARMATI, I.: Bezpečnost a stabilita v Evropě z hlediska OBSE. In: *Kooperativní uspořádání bezpečnosti v Evropě*. Praha : ÚMV, 1997, s. 60.

⁴⁶ HIRSH, E. D.: *Validity in Interpretation*. New Haven : Yale University Press, 1967.

Sledované kategorie v jednotlivých dokumentech

Sledovaná kategorie	Dokument pro obsahovou analýzu
Vnímání bezpečnosti (komplexita bezpečnosti)	ZA 1975 Charta 1990 Charta 1999 Kodex 1994 Vídeňský dokument 2011 Dokument OBSE k ručním a lehkým zbraním SKOS Charta OBSE o prevenci a boji proti terorismu Dokument OBSE k ručním a lehkým zbraním Transfer konvenčních zbraní Globální výměna vojenských informací OSCE Strategy to Address Threats to Security and Stability in the Twenty-First Century Ministerial Declaration on Strengthening the OSCE's Efforts to Address Transnational Threats 2013 Ministerial Declaration on the Update of the OSCE Principles Governing Non-Proliferation 2013 Ministerial Council Declaration No. 5 on the OSCE Role in Countering the Phenomenon of Foreign Terrorist Fighters in the Context of the Implementation of UN Security Council Resolutions 2170 (2014) and 2178 (2014) Ministerial Council Declaration No. 6 on the OSCE Role in Countering Kidnapping and Hostage-Taking Committed by Terrorist Groups in the Context of the Implementation of UN Security Council Resolution 2133 (2014)
Povaha sdílení závazků a jejich závaznost	ZA 1975 Charta 1990 Charta 1999 Kodex 1994 Vídeňský dokument 2011 SKOS
Vnímání suverenity států (ve vztahu k bezpečnosti)	ZA 1975 Charta 1990 Charta 1999
Způsob zajištění bezpečnosti (negativní versus pozitivní bezpečnost)	ZA 1975 Charta pro novou Evropu z roku 1990 Charta pro evropskou bezpečnost z roku 1999 Kodex chování v oblasti vojensko-politických aspektů bezpečnosti z roku 1994 Vídeňský dokument o opatřeních k posílení důvěry a bezpečnosti z roku 2011 Smlouva o konvenčních ozbrojených silách v Evropě

Spolupráce s ostatními aktéry (ať už státy, nebo organizacemi)	Charta pro novou Evropu z roku 1990 Charta pro evropskou bezpečnost z roku 1999 Report on the meeting between the OSCE Ministerial Troika and the Mediterranean Partners for Co-operation on the margins of the Dublin Ministerial Council 2012 Report on the meeting between the OSCE Ministerial Troika and the Asian Partners for Co-operation on the margins of the Dublin Ministerial Council 2012 Ministerial Council Declaration No. 10 on Co-operation with Asian Partners 2014 OSCE Strategy to Address Threats to Security and Stability in the Twenty-First Century Ministerial Declaration on Strengthening the OSCE's Efforts to Address Transnational Threats 2013 Ministerial Declaration on the Update of the OSCE Principles Governing Non-Proliferation 2013 Ministerial Council Declaration No. 5 on the OSCE Role in Countering the Phenomenon of Foreign Terrorist Fighters in the Context of the Implementation of UN Security Council Resolutions 2170 (2014) and 2178 (2014) Ministerial Council Declaration No. 6 on the OSCE Role in Countering Kidnapping and Hostage-Taking Committed by Terrorist Groups in the Context of the Implementation of UN Security Council Resolution 2133 (2014)
--	---

2.3. Sledování závazků v rámci jednotlivých kategorií v čase a role reflexe

Na základě obsahové analýzy se analýza může zaměřit na kontext normotvorné role OBSE, jde o případnou genezi principů v jednotlivých kategoriích v čase a dále o propojení s vnějším kontextem vnímané krize regionálního řízení bezpečnosti. Ta je způsobena zejména nedodržováním a rozdílnou interpretací principů jednotlivých norem v praxi. Jedním z úkolů je uchopit způsob, jakým je realita sociálně konstruována. Jako kvalitativní interpretativní metoda rozboru dokumentů může být v tomto případě rovněž částečně využita diskursivní analýza⁴⁷ a měla by být zejména použita při sledování propojení rozvoje normativní báze s vývojem vnějšího prostředí. Zapojení časové osy do obsahové analýzy napomůže rovněž podhalit důležitost jednotlivých závazků.

V časové ose tedy bude v rámci jednotlivých kategorií sledován jejich vývoj a důležitost v jednotlivých časových obdobích. To je zásadní pro zjištění, zda normotvorná báze v rámci OBSE je spíše důkazem snahy o udržení statusu quo nebo naopak může být odrazem o další revizi v bezpečnostním prostředí. Představený analytický rámec může nejen zjistit, zda dochází k rozvoji principů a jejich případné revizi, ale do jaké míry je tento rozvoj principů nebo naopak jejich neměnnost odrazem reflexe. V následující tabulce jsou pak představeny tři navrhované oblasti sledování rozvoje závazků v rámci jednotlivých kategorií, definovaných v předchozí podkapitole textu.

⁴⁷ VÁVRA, M.: Tři přístupy k analýze diskurzu – neslučitelnost nebo možnost syntézy? In: TICHÝ, R. (ed.), *Miscellanea Sociologica 2006*, Praha : Fakulta sociálních věd UK, 2006, s. 49 – 65.

Sledování závazků v rámci kategorií v čase

Sledovaná kategorie	Zvýšený důraz na daný závazek v čase – četnost	Revize přijatých závazků	Identifikované propojení rozvoje normativní báze s rozvojem vnějšího rámce daném rozvojem bezpečnostního prostředí
Vnímání suverenity států	Ano/částečně/ne	Ano/částečně/ne	Ano/částečně/ne
Povaha sdílení závazků a jejich závaznost	Ano/částečně/ne	Ano/částečně/ne	Ano/částečně/ne
Vnímání bezpečnosti	Ano/částečně/ne	Ano/částečně/ne	Ano/částečně/ne
Způsob zajištění bezpečnosti	Ano/částečně/ne	Ano/částečně/ne	Ano/částečně/ne
Spolupráce s ostatními aktéry	Ano/částečně/ne	Ano/částečně/ne	Ano/částečně/ne

Závěr

V předložené stati byl řešen přístup k analýze aktéra v regionálním řízení bezpečnosti na příkladu normotvorné aktivity OBSE. Zvolený přístup nově propojuje metodologický rámec pro empirickou analýzu OBSE jako normotvorného aktéra a konceptuální východiska pro výzkum zvolené organizace ve vztahu k formování globálního řízení bezpečnosti. Zarámování analýzy OBSE do širšího rámce konceptuálních východisek je vhodným přístupem pro identifikaci předpokladů vědomého rozvoje struktur a pravidel regionálního a globálního řízení bezpečnosti.

Obecným konceptuálním východiskem řešení otázky výzkumu role OBSE jako (normotvorného) aktéra v kontextu regionálního řízení bezpečnosti je proto systémový přístup, opírající se o systémové pojetí globalizace a globálního řízení; systémové pojetí poznání a komplexní pojetí bezpečnosti. Konkrétní teoreticko-metodologické východisko pro analýzu z hlediska teorie MV v případě hodnocení OBSE jako normotvorného aktéra představuje konstruktivistický přístup. Wendtův koncept kultury anarchického systému mezinárodních vztahů, předpokládající, že kultura anarchie prochází určitým vývojem směrem k momentu, kdy se státy vzdávají síly při řešení vzájemných konfliktů, je pro studium možnosti vzniku řízení bezpečnosti stěžejní. Rovněž konstruktivistický důraz na normativní systém je důležitým vodítkem pro výzkum regionálního řízení bezpečnosti na příkladu specifického aktéra – OBSE. Vymezení obecných teoreticko-metodologických východisek umožňuje regionální strukturu řízení reflektovat v širším kontextu globálního řízení.

Na konkrétním příkladu OBSE byl poté představen analytický rámec pro sledování normotvorné role instituce v kontextu vytváření regionálního řízení bezpečnosti. Cílem bylo nalezení efektivní metody empirické analýzy OBSE jako prvku regionálního řízení bezpečnosti s vnitřní normotvornou funkcí vycházející ze specifické bezpečnostní kultury.

OBSE umožňuje normotvornou roli vnímat na základě specifičnosti takto konstruovaného regionálního řízení bezpečnosti, neboť je uskutečňována mezi ne-spojenci. Bylo vycházeno z předpokladu, že systém sdílených norem mezi těmito aktéry determinuje v dlouhodobém kontextu jejich chování a přispívá k transformaci anarchického systému. Zároveň dochází v rámci jeho vytváření k reflexi vývoje bezpečnostního prostředí v regionu a dokumenty OBSE tento vývoj zachycují. Jako možný metodologický rámec při obsahové analýze se jeví hermeneutický přístup.

Vzhledem ke komplexnosti a rozsahu *acquis* OBSE musí být analýza provedena na základě předem vybraných kategorií vztahujících se k pojetí bezpečnosti sdílené v této organizaci. Ve stati bylo vyčleněno pět kategorií: vnímání bezpečnosti v jednotlivých dokumentech; povaha sdílení závazků a jejich závaznost; vnímání suverenity států; způsob zajištění bezpečnosti a spolupráce s ostatními aktéry (ať už státy nebo organizacemi). Tyto kategorie jsou zásadní pro charakteristiku OBSE jako bezpečnostního společenství *sui generis* a aktéra regionálního řízení bezpečnosti. Zhodnocení normotvorné role podle kategorií musí probíhat na základě analýzy zásadních dokumentů této organizace přijímaných primárně v rámci summitů nebo ministerských rad a doplněných o analýzu smluv, které vznikly a jsou realizovány pod deštníkem OBSE.